

УДК 336.71

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ НБУ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

Юдіна С.В., Ганзюк С.М., Шкарупа К.А.

Дніпровський державний технічний університет

У статті висвітлено основні завдання НБУ як державного регулятора діяльності комерційних банків. Досліджено економічний зміст банківського нагляду. Проаналізовано сучасний стан виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками.

Ключові слова: банківський нагляд, регулювання банківської діяльності, економічні нормативи НБУ, класифікація економічних нормативів, методика розрахунку економічних нормативів НБУ.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні, тому банківський нагляд є важливим та необхідним елементом підтримання стабільності в банківській системі та економіки в цілому. А, отже, постає питання у подальшому дослідженні стану виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками, які є основою банківського нагляду в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роботи багатьох українських та закордонних вчених присвячені проблемам капіталізації банківської системи та виконанню нормативів НБУ комерційними банками, серед яких: В.О. Романишин, Ю.М. Уманців, А.О. Єпіфанов, Т.А. Латковська, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, К.Ф. Черкашина, О.В. Крухмаль, В.В. Пасічник, В.С. Стельмах, В.П. Полякова, А.А. Вишневський, А.Г. Братко, Т.Е. Рождественська, О.В. Васюренко, Т.П. Гудзь, О.С. Любунь, К.С. Раєвський, М.М. Коваленко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість досліджень в даній області, стан виконання економічних нормативів комерційними банками, а також особливості їх функціонування в складних умовах потребують постійного аналізу та вдосконалення. Своєчасне виявлення, оцінка, та ефективне управління проблемами банку є ключовими умовами успішного врегулювання криз та підвищення стійкості банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Банки займають особливе місце в економіці ринкового типу й, будучи тісно пов'язаними з усіма її ланками, виявляють величезний вплив на життєдіяльність суспільства загалом. З огляду на це, ефективне функціонування банків можливе лише за умов певного рівня єдності, що відображає координацію їхніх дій і тісні взаємозв'язки в рамках єдиного механізму контролю та нагляду. Сукупність таких взаємозв'язків виражає конкретну форму діяльності банків та практичної організації банківської справи у кожній країні – банківську систему за Дзюблюком О.В. [1, с.]

Банківська система постійно розвивається, навіть якщо даний процес переривається тимчасовими спадами і регресом, що в першу чергу пов'язано із відповідними змінами в економічній системі. Рівень розвитку банківської системи безпосередньо залежить від рівня економічних відносин у країні.

Дворівнева структура – ключовий принцип формування банківських систем у ринкових

економіках. Згідно з цим принципом банківська система складається з двох рівнів: на першому перебуває один банк, якому надається статус центрального (в Україні – це Національний банк), на другому – усі інші банки. Центральний банк – емісійний, кредитний, розрахунковий і касовий центр держави. Йому відведено важливу роль у регулюванні економіки.

Як відомо, головними завданнями центрального банку є забезпечення стійкості національної грошової одиниці, а також регулювання та координація діяльності грошово-кредитної системи. Банки другого рівня юридично й економічно відокремлені. Вони здійснюють свою діяльність на комерційних засадах з метою одержання прибутку в умовах вільної конкуренції. Комерційні банки – основна складова кредитної системи держави. У сучасних умовах збільшується потреба в ефективних та стабільних банках, від яких значною мірою залежить відновлення економічного зростання [2, с. 16].

Національний банк України здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій. Регулювання та банківський нагляд здійснюється відповідно до Конституції України, Закону України «Про банки і банківську діяльність», Закону України «Про Національний банк України», інших законодавчих актів України та нормативно-правових актів Національного банку України [3, ст. 4].

Так, за 2014 рік кількість діючих банківських установ в Україні зменшилася на 17 од., за 2015 рік втратили свою ліцензію ще 46 банківських установ, а за підсумком 2016 року кількість банків, що мали ліцензію, скоротилася ще на 21 од. В цілому, за останні три роки кількість банків зменшилась в 2 рази.

Недовіра та невпевненість в майбутньому банків призводить до відтоку капіталу з банківського ринку. Банкам все важче залучати на обслуговування клієнтів та зберігати депозитний портфель на безпечному для функціонування банківських установ рівні.

Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин в Україні, яка об'єктивно визначає ключову роль центрального банку щодо регулювання банківської діяльності. У статті 55 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що головна мета банківського регулювання і нагляду – безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів [5, ст. 55].

Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвізного нагляду [6]. Проведення безвізного нагляду забезпечує можливість банкам дотримуватись усіх встановлених вимог, це свого роду система раннього попередження, що дозволяє органам нагляду своєчасно реагувати на порушення у діяльності об'єкта нагляду, застосовувати превентивні заходи, вживати усіх необхідних мір ще до загострення ситуації. Така форма нагляду базується на аналізі звітності, як повинна своєчасно подаватись органам банківського нагляду і дає можливість завжди володіти актуальною інформацією про фінансовий стан об'єкта нагляду.

Інспекційні перевірки в Україні можна віднести до контактної нагляду. Це перевірки діяльності банків та інших об'єктів нагляду, що проводяться представниками Національного банку безпосередньо в самих об'єктах. Для таких цілей у структурі Національного банку України створені Департамент банківського нагляду та Департамент інспектування банків [7].

Згідно Глосарія банківської термінології НБУ банківський нагляд – це система заходів щодо контролю та активних впорядкованих дій Національного Банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний Банк України здійснює наглядову діяльність, законодавства України і встановлених нормативів з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку [6].

Романишин В та Уманців Ю. категорію «банківський нагляд» розглядають у вузькому та широкому розуміннях. Згідно першого – це цілісний і неперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи загалом, а в широкому розумінні – банківський нагляд є системою, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я [8, с. 255].

Стрижнем банківського нагляду за Коваленко М.М. є спостереження уповноваженими органами за виконанням банками II рівня вимог та умов діяльності, регламентованих законами України та нормативно-правовими актами цих органів з метою досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання ефективної кредитної системи.

Як діяльність, спрямовану на забезпечення банківської ліквідності та послаблення ризику банківських операцій, яка має на меті захист вкладників та посилення довіри суспільства до банківської системи і національної валюти, характеризує банківський нагляд Спіфанов А.О. [9, с. 241].

Любунь О.С., Раєвський К.Є. визначають зміст категорії «банківський нагляд», як моніторинг усіх видів ризиків, притаманних банківській діяльності, з метою зведення до мінімуму насамперед системного ризику, тобто запобігання ланцюговій реакції, за якої крах одного або кількох банків може спричинити кризу всієї банківської системи [10, с. 29].

Отже, можна узагальнити визначення банківського нагляду як певну сукупність заходів моніторингу банківської діяльності комерційних банків України, які здійснюються Національним банком України з метою збереження стабільності банківської системи в цілому й по кожному банку окремо, а також захисту інтересів вкладників.

За умови повної відсутності банківського нагляду держава отримує потенційні умови для фінансових правопорушень та зловживань, великі ризики банкрутства банку, понесені вкладниками (а не засновниками) збитки, втрату довіри до банківської сфери, а отже і різке зменшення надходження вільних коштів у банківський обіг, послаблення вітчизняного ринку позичкових капіталів, зменшення вкладання коштів у виробництво, втрату зацікавленості інвестора, послаблення національної валюти тощо [11, с. 5-6].

У статті 58 Закону «Про Національний банк України» зазначається, що з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів і забезпечення фінансової надійності банків Національний банк, встановлює для них обов'язкові економічні нормативи. Ці нормативи мають забезпечувати здійснення контролю за ризиками, пов'язаними з капіталом, ліквідністю, наданням кредитів, інвестиціями капіталу, а також за відсотковим та валютним ризиком [5, ст. 58].

Економічні нормативи діяльності банків – показники, встановлені Національним банком України з метою регулювання банківської діяльності на основі безвізного нагляду для здійснення моніторингу діяльності окремих банків і банківської системи в цілому.

Класифікація економічних нормативів представлена на рисунку 1.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втрат капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, НБУ установлює порядок визначення економічних нормативів, що є обов'язковими до виконання всіма банками.

Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні розроблена відповідно до вимог Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, яка встановлює економічні нормативи регулювання

Рис. 1. Класифікація економічних нормативів НБУ

діяльності банків, порядок їх розрахунку та їх нормативні значення [12]. Методика розрахунку та нормативне значення економічних нормативів регулювання діяльності банків дійсна станом на 01.01.2017 р. представлена в таблиці 1.

В таблиці 2 подано дані щодо виконання економічних нормативів в цілому по банківській системі України за період з 01.01.2012 по 01.01.2017 рр.

Як видно з даних таблиці 2, на протязі всього періоду з 2011 по 2016 рр. норматив достатності регулятивного капіталу був вищим за нормативне значення у 10%, проте зменшився з 18,90 до 12,69%, тобто на 6,21%. Норматив Н4 значно перевищував нормативне значення у 20% і коливався в межах 56,99-78,73%.

Норматив поточної ліквідності Н5 є вищим за нормативне значення у 40%, за аналізований пе-

Таблиця 1

**Економічні нормативи регулювання діяльності банків,
їх нормативне значення та формула розрахунку**

	Економічний норматив	Формула розрахунку	Нормативне значення, %
Н1	Мінімального розміру регулятивного капіталу	$PK(N1) = OK + DK - B$	500 млн. грн.
Н2	Достатності (адекватності) регулятивного капіталу	$H2 = \frac{PK}{Ap + Cвп - НКР} * 100\%$	не менше 10%
Н3	Достатності основного капіталу		не менше 7%
Н4	Миттєвої ліквідності	$H4 = \frac{Kкр + Ка + Дс}{Pп + Cк} * 100\%$	не менше 20%
Н5	Поточної ліквідності	$H5 = \frac{A}{3п} * 100\%$	не менше 40%
Н6	Короткострокової ліквідності	$H6 = \frac{Al}{31} * 100\%$	не менше 60%
Н7	Максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	$H7 = \frac{3с}{PK} * 100\%$	не більше 25%
Н8	Великих кредитних ризиків	$H8 = \frac{3в}{PK} * 100\%$	не менше 8-ми кратного розміру регулятивного капіталу
Н9	Максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	$H9 = \frac{3ін}{PK} * 100\%$	не більше 25%
Н11	Інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	$H11 = \frac{Kін}{CT} * 100\%$	не більше 15%
Н12	Загальної суми інвестування	$H12 = \frac{СКін}{CT} * 100\%$	не більше 60%

Таблиця 2

**Виконання економічних нормативів в цілому по банківській системі України
з 01.01.2012 по 01.01.2017 рр., розроблено за [4]**

Норматив	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015	01.01. 2016	01.01. 2017	Зміна 2016/2011	Виконання	
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу	18,90	18,06	18,26	15,60	12,31	12,69	-6,21	Виконується
Н4	Норматив миттєвої ліквідності	58,48	69,26	56,99	57,13	78,73	60,79	2,31	Виконується
Н5	Норматив поточної ліквідності	70,53	79,09	80,86	79,91	79,98	102,14	31,61	Виконується
Н6	Норматив короткострокової ліквідності	94,73	90,28	89,11	86,14	86,14	92,09	-2,64	Виконується
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента	20,76	22,10	22,33	22,01	22,78	21,48	0,72	Виконується
Н8	Норматив великих кредитних ризиків	164,46	172,91	172,05	250,04	364,14	308,27	143,81	Виконується
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами	Не розраховується				31,19	36,72	5,53	Не виконується
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою	0,06	0,09	0,04	0,01	0,002	0,001	-0,06	Виконується
Н12	Норматив загальної суми інвестування	3,24	3,48	3,15	2,97	1,10	0,60	-2,64	Виконується

ріод його значення зростало з 70,53 до 102,14%, тобто на 31,61%. Показник вище нормативного свідчить про надійний стан платоспроможності, адже оборотних активів достатньо для того, щоб відповісти за поточними зобов'язаннями.

Норматив короткострокової ліквідності за період 01.01.2012-01.01.2017 рр. не опускався нижче 86% та відповідає нормативному значенню, він встановлюється для контролю за здатністю банку виконувати прийняті ним короткострокові зобов'язання за рахунок ліквідних активів. Також спостерігаємо виконання нормативу Н7 за період 01.01.2012-01.01.2017 рр. в межах 20,76-22,78%, що не перевищує норму 25%.

Економічний норматив Н8 за аналізований період має тенденцію до збільшення на 143,61% з 164,46% до 308,27%, але не перевищує 8-кратного розміру регулятивного капіталу. Норматив кредитного ризику як елемент економічних нормативів діяльності банків має на меті не допустити надмірну концентрацію кредитного ризику в банку, оскільки неплатоспроможність одного або кількох контрагентів може суттєво дестабілізувати банк та навіть призвести до його банкрутства.

При оптимальному значенні показника Н9 не більше 25%, норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами становив у 2015 році 31,19%, у 2016 році 36,72%. Зростання цього показника на 5,53% свідчить про підвищення кредитного ризику в банківській системі України. Рівень кредитного ризику банківської системи є надзвичайно високим та негативно впливає на стабільність функціонування усієї банківської системи.

Також виконується норматив Н11, але має майже нульове значення протягом аналізованого

періоду при граничному рівні 15%. Комерційні банки притримуються значення нормативу Н12 у 60%, але на протязі аналізованого періоду показник має низьке значення та спостерігається тенденція до його зниження на 2,64% з 3,24% до 0,6%. На це вплинула нестабільність фінансової системи України, яка стримує комерційні банки до здійснення інвестиційної політики. Порівняння фактичних нормативів інвестування з граничними дозволяє зробити висновок про низьку інвестиційну активність банківської системи України. Банки не зацікавлені в здійсненні прямих інвестицій в компанії України.

Висновки та пропозиції. Проведений аналіз виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками протягом 2011-2016 рр. дозволив констатувати, що, в цілому, комерційні банки дотримуються їх виконання.

Для забезпечення фінансової надійності банків та захисту інтересів вкладників, кредиторів Національний банк відповідно до визначеного ним порядку зобов'язує банки виконувати затверджені економічні нормативи. Діяльність комерційних банків здійснюється на основі жорсткого нагляду з боку Національного банку України, який затверджує відповідні законодавчо-нормативні акти, що регулюють діяльність банків.

Для зниження кредитного ризику банкам необхідно робити детальний аналіз ризику, підібрати необхідні методи його вимірювання та способи мінімізації з метою уникнення негативного його впливу на діяльність банку в цілому. Складність цього питання та ряд специфічних аспектів вимагають подальших наукових досліджень в даній області.

Список літератури:

1. Дзюблюко О.В. Банківські операції: Підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
2. Коваленко В.В. Банківська система України [Текст]: монографія / В.В. Коваленко, О.Г. Коренєва, К.Ф. Черкашина, О.В. Кружмаль. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 187 с.
3. Закону України «Про банки і банківську діяльність». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Показники банківської системи Сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593
5. Закону України «Про Національний банк України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page3>
6. Глосарій банківської термінології Сайт Національного Банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=124734&cat_id=124733
7. Андрійчук А.В. Форми банківського нагляду // Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «ПРАВО». – Випуск 1. – 2014.
8. Романишин В.О. Центральний банк та грошово-кредитна політика: навч. посіб. / В.О. Романишин, Ю.М. Уманців. – К.: Атіка, 2005. – 480 с.
9. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України: монографія / Єпіфанов А.О. – Суми: Університетська книга, 2006. – 417 с.
10. Любунь О.С. Банківський нагляд [Текст]: підручник / О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 416 с.
11. Коваленко М.М. Складові, функції та завдання банківського нагляду як механізму державного регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11kmmmdr.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11kmmmdr.pdf)
12. Постанова «Про схвалення Методики розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0315500-09>

Юдина С.В., Ганзюк С.М., Шкарупа К.А.

Днепропетровский государственный технический университет

ОСОБЕННОСТИ ВЫПОЛНЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ НОРМАТИВОВ НБУ КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ

Аннотация

В статье освещены основные задачи НБУ как государственного регулятора деятельности коммерческих банков. Исследовано экономическое содержание банковского надзора. Проанализировано современное состояние выполнения экономических нормативов НБУ коммерческими банками.

Ключевые слова: банковский надзор, регулирование банковской деятельности, экономические нормативы НБУ, классификация экономических нормативов, методика расчета экономических нормативов НБУ.

Yudina S.V., Ganzyuk S.M., Shkarupa K.A.

Dneprovsky State Technical University

FEATURES OF PRUDENTIAL REGULATIONS NBU COMMERCIAL BANKS

Summary

In the article highlights the main tasks of the NBU as a state regulator of the activities of commercial banks. The economic content of banking supervision was investigated. The modern state of implementation of NBU economic standards by commercial banks is analyzed.

Keywords: banking supervision, regulation of banking activity, economic standards of the NBU, classification of economic standards, methodology for calculating NBU economic standards.